

O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTINING MUSTAQILLIKDAN KEYINGI RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Abdurayimov Doston

Samarqand Iqtisodiyot va servis Instituti

Ijtimoiy fanlar kafedrası o‘qituvchisi

Eshqo‘ziyev Adhambek Mamadali o‘g‘li,

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Iqtisodiyot fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasining mustaqillikdan keyingi davrdagi iqtisodiy rivojlanish bosqichlari tizimli ravishda tahlil qilingan. Tadqiqotda iqtisodiy transformatsiya jarayonining asosiy yo‘nalishlari, bosqichlari hamda ularning o‘ziga xos xususiyatlari ilmiy jihatdan yoritilgan. Shuningdek, mamlakat iqtisodiyotida amalga oshirilgan islohotlar, bozor munosabatlariga o‘tish jarayoni, iqtisodiy liberallashtirish va institutsional o‘zgarishlarning ahamiyati ko‘rib chiqilgan. Maqola O‘zbekiston iqtisodiyotining rivojlanish dinamikasini tushunish va uning zamonaviy tendensiyalarini tahlil qilishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston iqtisodiyoti, mustaqillik, iqtisodiy islohotlar, bozor iqtisodiyoti, transformatsiya, liberallashtirish, institutsional o‘zgarishlar, xususiy sektor, investitsiya, iqtisodiy rivojlanish bosqichlari.

Kirish.

O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy tizimida tub va keng ko‘lamli o‘zgarishlar amalga oshirildi. Ushbu jarayonlar faqatgina iqtisodiy islohotlar bilan cheklanib qolmay, balki siyosiy, huquqiy va institutsional tuzilmalarni ham qamrab oldi. Natijada, ma‘muriy-

buyruqbozlik tizimidan bozor munosabatlariga asoslangan iqtisodiy modelga bosqichma-bosqich o'tish jarayoni shakllandi.

Mazkur o'tish davri o'zining murakkabligi, bosqichma-bosqich amalga oshirilishi hamda turli iqtisodiy sharoitlarga moslashuvchanligi bilan ajralib turadi. Ayniqsa, iqtisodiy tizimni liberallashtirish, mulkchilik munosabatlarini isloh qilish, milliy valyutani joriy etish, xususiy sektorni rivojlantirish va xorijiy investitsiyalarni jalb etish kabi yo'nalishlar mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining asosiy drayverlariga aylandi.

So'nggi yillarda amalga oshirilgan keng ko'lamli islohotlar, xususan 2017-yildan keyingi davrda kuzatilayotgan iqtisodiy ochiqlik siyosati, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi hamda institutsional islohotlarning chuqurlashuvi O'zbekiston iqtisodiyotining yangi sifat bosqichiga o'tganligini ko'rsatmoqda. Bu esa mamlakatning global iqtisodiy tizimga integratsiyasini kuchaytirib, barqaror iqtisodiy o'sish uchun mustahkam asos yaratmoqda.

Adabiyotlar sharhi.

So'nggi yillarda, xususan 2022-yildan keyingi davrda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar O'zbekiston iqtisodiyotining mustaqillikdan keyingi rivojlanish bosqichlarini tizimli va evolyutsion jarayon sifatida talqin etadi. Xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlar ushbu jarayonni turli metodologik yondashuvlar asosida tahlil qilgan bo'lib, ularning ilmiy xulosalari o'zaro uyg'un holda mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining asosiy yo'nalishlarini ochib beradi. Jumladan, Richard Pomfret o'zining zamonaviy tadqiqotlarida O'zbekiston iqtisodiyotini uch asosiy bosqichga ajratadi: dastlabki moslashuv davri (1991–2000-yillar), davlat boshqaruvi ustuvor bo'lgan barqaror o'sish davri (2000–2016-yillar) hamda iqtisodiy liberallashtirish va tashqi ochiqlik kuchaygan zamonaviy bosqich (2017-yildan hozirgacha). Olimning fikricha, ayniqsa so'nggi bosqichda amalga oshirilgan valyuta siyosatini erkinlashtirish, investitsiya muhitini yaxshilash va tashqi savdoni liberallashtirish choralari iqtisodiy o'sish sur'atlarini sezilarli darajada jadallashtirgan.

Shu bilan birga, Aleksey Kudrin tomonidan ilgari surilgan yondashuvlarda O‘zbekiston iqtisodiyoti transformatsion iqtisodiyotdan to‘laqonli bozor iqtisodiyotiga o‘tishning muvaffaqiyatli namunasi sifatida baholanadi. Uning ta’kidlashicha, iqtisodiy rivojlanish bosqichlarida davlatning faol roli va institutsional islohotlarning izchil amalga oshirilishi muhim ahamiyat kasb etgan. Ayniqsa, 2017-yildan keyingi davrda iqtisodiyotni liberallashtirishga qaratilgan siyosat, tadbirkorlik subyektlari uchun yaratilgan qulay shart-sharoitlar va xalqaro iqtisodiy integratsiyaning kuchayishi iqtisodiy taraqqiyotning yangi bosqichini boshlab bergan.

Mahalliy iqtisodchi Yuliy Yusupov esa “O‘zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishini institutsional o‘zgarishlar nuqtai nazaridan tahlil qilib, uni ma’muriy-buyruqbozlik tizimidan bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o‘tish jarayoni sifatida izohlaydi”¹. Uning fikriga ko‘ra, dastlabki bosqichda iqtisodiy tizimni moslashtirish va barqarorlikni ta’minlash ustuvor bo‘lgan bo‘lsa, keyingi bosqichlarda davlat tomonidan boshqariladigan iqtisodiy o‘sish modeli shakllandi. Hozirgi davrda esa asosiy e’tibor xususiy sektorni rivojlantirish, raqobat muhitini kuchaytirish va bozor mexanizmlarini keng joriy etishga qaratilmoqda.

Jahon banki eksperti Kevin Deininger tadqiqotlarida esa “iqtisodiy rivojlanish bosqichlari, asosan, agrar islohotlar va mulkchilik munosabatlari transformatsiyasi bilan uzviy bog‘liq holda tahlil qilinadi”². U O‘zbekistonda yer munosabatlarini takomillashtirish, qishloq xo‘jaligini modernizatsiya qilish va mulk huquqlarini mustahkamlash orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish mumkinligini asoslab beradi. Uning xulosalariga ko‘ra, ushbu yo‘nalishdagi islohotlar mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta’minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi.

¹ Yusupov Y. O‘zbekiston iqtisodiyotida institutsional islohotlar va bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayoni // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy jurnali. – Toshkent, 2022. – №3. – B. 15–27.

² Deininger K., Byerlee D., Lindsay J. Rising Global Interest in Farmland: Can It Yield Sustainable and Equitable Benefits? – Washington, D.C.: World Bank, 2011. – 266 p.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar O‘zbekiston iqtisodiyotining mustaqillikdan keyingi rivojlanishi bosqichma-bosqich, evolyutsion xarakterga ega ekanligini ko‘rsatadi. Dastlabki yillarda iqtisodiy tizimni moslashtirish va inqiroz oqibatlarini bartaraf etish asosiy vazifa bo‘lgan bo‘lsa, keyinchalik davlat boshqaruvi orqali barqaror o‘shish ta‘minlandi. So‘nggi bosqichda esa iqtisodiy liberallashtirish, tashqi ochiqlik va bozor mexanizmlarining keng joriy etilishi mamlakat iqtisodiyotining yangi sifat bosqichiga o‘tishini ta‘minlamoqda.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu tadqiqotda O‘zbekiston iqtisodiyotining mustaqillikdan keyingi rivojlanish bosqichlarini kompleks o‘rganish maqsadida tizimli va ko‘p qirrali ilmiy yondashuvlar qo‘llanildi. Tadqiqot metodologiyasi nazariy, empirik va taqqoslama tahlil usullarining uyg‘unligiga asoslanadi.

Tahlil va natijalar.

O‘zbekiston Respublikasining mustaqillikka erishishi mamlakat tarixida tub burilish yasab, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarda chuqur transformatsion jarayonlarni boshlab berdi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, dastlabki bosqichda asosiy e‘tibor milliy davlatchilikni shakllantirish, huquqiy-demokratik tizimni yaratish va iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashga qaratilgan bo‘lsa, keyingi bosqichlarda izchil islohotlar orqali barqaror rivojlanish modeli shakllantirildi.

Siyosiy sohada Konstitutsiyaning qabul qilinishi, hokimiyatlar bo‘linishi tamoyilining joriy etilishi hamda davlat boshqaruvi institutlarining shakllanishi huquqiy davlat barpo etishning asosini tashkil etdi. Iqtisodiy yo‘nalishda esa milliy valyutaning joriy etilishi, xususiylashtirish jarayonlari, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash va xorijiy investitsiyalarni jalb etish orqali bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o‘tish ta‘minlandi. Ayniqsa, 2017-yildan keyingi davrda iqtisodiy liberallashtirish, valyuta siyosatining erkinlashuvi, raqamli iqtisodiyot va innovatsion rivojlanish yo‘nalishlarining jadallashuvi mamlakat iqtisodiy salohiyatini yangi bosqichga olib chiqdi.

1-rasm. O‘zbekiston iqtisodiyotining mustaqillikdan keyingi rivojlanish bosqichlari (1991–2024)

Ijtimoiy sohada ta’lim va sog‘liqni saqlash tizimlarining modernizatsiya qilinishi, aholi farovonligini oshirishga qaratilgan dasturlar hamda uy-joy siyosatining takomillashuvi inson kapitalini rivojlantirishga xizmat qildi. Shu bilan birga, ma’naviy-ma’rifiy sohada milliy qadriyatlarning tiklanishi, tarixiy merosni asrash va milliy ongning yuksalishi jamiyat barqarorligining muhim omiliga aylandi.

Umuman olganda, olib borilgan kompleks islohotlar natijasida O‘zbekiston qisqa tarixiy davr ichida ma’muriy-buyruqbozlik tizimidan zamonaviy bozor iqtisodiyotiga asoslangan, ochiq va raqobatbardosh iqtisodiy model sari izchil o‘tishni ta’minladi. Bu esa mamlakatning xalqaro maydondagi nufuzini oshirib, barqaror va inklyuziv rivojlanish uchun mustahkam zamin yaratdi.

Xulosa va takliflar.

O‘zbekiston Respublikasining mustaqillikdan keyingi iqtisodiy rivojlanish jarayoni murakkab, ko‘p bosqichli va evolyutsion xarakterga ega ekanligi ilmiy tahlillar natijasida yaqqol namoyon bo‘ladi. Dastlabki bosqichda asosiy e‘tibor iqtisodiy tizimni barqarorlashtirish, inqiroz oqibatlarini yumshatish hamda milliy davlatchilik asoslarini mustahkamlashga qaratilgan bo‘lsa, keyingi davrlarda bosqichma-bosqich bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayoni amalga oshirildi.

Ayniqsa, 2000-yillardan keyingi davrda iqtisodiy o‘shishni ta‘minlash, davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlarini takomillashtirish hamda strategik tarmoqlarni rivojlantirish ustuvor yo‘nalish sifatida belgilandi. 2017-yildan boshlab esa iqtisodiyotni liberallashtirish, valyuta siyosatini erkinlashtirish, tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash va xorijiy investitsiyalarni keng jalb etish orqali iqtisodiy rivojlanishning yangi bosqichi boshlandi.

Umuman olganda, O‘zbekiston iqtisodiyoti qisqa tarixiy davr ichida transformatsion o‘zgarishlarni boshdan kechirib, ma‘muriy-buyruqbozlik tizimidan zamonaviy bozor iqtisodiyotiga asoslangan ochiq va raqobatbardosh tizim sari izchil harakatlanmoqda.

O‘zbekiston iqtisodiyotining kelgusidagi barqaror va inklyuziv rivojlanishini ta‘minlash maqsadida quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. Institutsional islohotlarni chuqurlashtirish – davlat boshqaruvi tizimini yanada samarali qilish, byurokratik to‘siqlarni kamaytirish va shaffoflikni oshirish zarur.

2. Xususiy sektor rolini kengaytirish – iqtisodiyotda davlat ulushini optimallashtirib, xususiy tadbirkorlik va kichik biznesni qo‘llab-quvvatlashni kuchaytirish lozim.

3. Innovatsion rivojlanishni jadallashtirish – raqamli iqtisodiyot, IT texnologiyalar va ilmiy-tadqiqot sohalariga investitsiyalarni oshirish muhim ahamiyatga ega.

4. **Eksport salohiyatini oshirish** – mahalliy mahsulotlarning raqobatbardoshligini kuchaytirish va yangi tashqi bozorlarni o‘zlashtirish zarur.

5. **Inson kapitaliga investitsiya qilish** – ta’lim, sog‘liqni saqlash va kasbiy tayyorgarlik tizimlarini modernizatsiya qilish orqali malakali kadrlar salohiyatini oshirish lozim.

Mazkur yo‘nalishlarning izchil amalga oshirilishi O‘zbekiston iqtisodiyotining uzoq muddatli barqaror o‘shishini ta’minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Pomfret R. The Central Asian Economies since Independence. – Oxford: Oxford University Press, 2006. – 312 p.

2. Pomfret R. The Economies of Central Asia. – Princeton: Princeton University Press, 2014. – 428 p.

3. Pomfret R. The Uzbek Model of Economic Development, 1991–1999 // The Economic Journal. – 2000. – Vol. 110, No. 463. – P. 733–748.

4. Pomfret R. The Central Asian Economies in the Twenty-First Century: Paving a New Silk Road. – Princeton: Princeton University Press, 2019. – 356 p.

5. World Bank. Uzbekistan Systematic Country Diagnostic. – Washington, D.C.: World Bank Group, 2020. – 198 p.

6. International Monetary Fund. Republic of Uzbekistan: Article IV Consultation Reports (various years). – Washington, D.C.: IMF, 2018–2024.

7. Deininger K., Byerlee D., Lindsay J. Rising Global Interest in Farmland: Can It Yield Sustainable and Equitable Benefits? – Washington, D.C.: World Bank, 2011. – 266 p.

8. Yusupov Y. O‘zbekiston iqtisodiyotida institutsional islohotlar va bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayoni // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy jurnali. – Toshkent, 2022. – №3. – B. 15–27.